

megismertetése terén. S remélhetőleg további kortárs szerzőket is olvashatunk e hiánypótló feladatra vállalkozó sorozatban. (*Pázmány Péter Katolikus Egyetem*, 1998, 1999)

BENDE JÓZSEF

SIR STEVEN RUNCIMAN: A KERESZTES HADJÁRATOK TÖRTÉNETE

Magyar nyelven először jelent meg a kereszties hadjáratok történetét teljes egészében feldolgozó, tudományos, mégis olvasmányos munka Sir Steven Runciman művének itthoni kiadásával.

Runciman könyvét egy átható, egységes történelemszemlélet jellemzi, amely nagy ambícióval, szinte tökéletes felkészültséggel, óriási műveltséggel és egy komplett koncepcióval egészül ki. A szerző nagy erénye, hogy alaposan dolgozza fel, illetve tolmácsolja a kortársak írott forrásait, hangsúlyozva, hogy ezek a krónikások „igen jól értették mesterségüket”. A három kötetet (I. Az első kereszties hadjárat és a Jeruzsálemi Királyság megalapítása, II. A Jeruzsálemi Királyság és a Frank Kelet 1100-1187, III. Az Akkoni Királyság és a kései kereszties hadjáratok) egybekötve tartalmazó több mint ezer oldalas könyv felöleli az előzményektől (a szent helyek tiszteletének kialakulása, az első zarándoklatok, illetve a bizánci „kereszties” hadjáratok stb.) az utolsó kereszties erőd, Akkon elestéig a történeteket. Az utolsó fejezetben a Szentföld teljes elvesztése utáni kereszties hadjáratok leírásával teszi teljessé, a kereszténység egyik legnagyobb vállalkozásának ismertetését.

A mű minden egyes fejezete egy-egy bibliai idézettel kezdődik, hogy aztán tetemes ismeretanyagot felvonultatva objektív képet mutasson be a hadjáratok külső és belső történéseiről, a körülményekről, amelynek pontos bemutatására Runciman a megszokottnál is nagyobb hangsúlyt fektet. Elválasztja egymástól a melléktörténeteket és a fő áramlatot, valamint az egyes központi jelentőséggel bíró eseményeket több szempontból is vizsgálja (bizánci-frank, frank-muszlim, muszlim-bizánci), kerülve a minősítést. A dolgok Runciman előadásában vannak okok és következmények, és vannak célok, a hadjáratok résztvevői az ezeket formáló, vagy éppen elszennvedő hús-vér emberek, akik az egyik részről próbálnak bizonyítani, s életcéljukat valóra váltani (frankok), s a másik részen pedig azok vannak, akik a hódításukat próbálják

megvédeni a támadóktól (muszlimok). Runciman azzal, hogy részletesen bemutatja a cselekményt, s ragaszkodik a lehető legnagyobb hitelességhez, legendákat mutat be, egy olyan kort, amelyben az emberek bizonyítási kötelezettségei nem csak e világból származtak. A kötet tartalmi felosztásából is kitűnik, hogy a szerző a legfontosabbnak az első kereszties hadjáratot tartja. Részletesen foglalkozik a Clermonti zsinattól (1095), egészen Jeruzsálem elfoglalásáig (1099) és a kereszties államok (Edesszai Grófság, Antiókhiai Hercegség, Tripoliszi Grófság és a Jeruzsálemi Királyság) megalapításáig ezzel a négy esztendővel, és a hadjáratokat irányító és befolyásoló főbb személyekkel (II. Orbán pápa, Alexiosz bizánci császár, Le Puy püspöke, IV. Toulouse-i Rajmund, Normandiai Róbert, Flandriai Róbert, a normann Boemund, Bouillon Gottfried és testvére Balduin, aki az első jeruzsálemi király lett). Hősök és árulók, cselvetések és hihetetlenül fényes diadalok, legendák és kisebb csodák, gyakran nagy tragédiák övezik a kereszties hadjáratokat, amelyekben sokan a gondviselést látják. E peregnatiok résztvevői egy ma már elfeledett kor játékszabályai szerint cselekedtek, illetve ragadták magukhoz a kezdeményezést, hogy ők alakítsák ki azokat. Életüket mindenkor feláldozhatónak tartották a hitükért, a fogadalmukért, egy célért, amelyet igaznak és szentnek vélték.

Runciman könyve igazi alapmű, amely joggal tarthat idehaza is igényt az érdeklődésre. (*Osiris Kiadó*, Budapest, 1999)

PÁNCZÉL HEGEDŰS JÁNOS

NÉMETH LÁSZLÓ ÉLETE LEVELEKBEN (1949-1975)

Németh László halála után lánya, Németh Ágnes kezdte el összegyűjteni az író hátrahagyott leveleit. Évtizedes kitartó munkájának köszönhetően jelenhetett meg az életműsorozat részeként még 1993-ban a *Németh László élete levelekben* című könyv, amely a hagyatékból, illetve az egykori barátoktól és pályatársaktól előkerült levelezés 1914-től 1948-ig terjedő részét tartalmazta. A közelmúltban három vaskos kötetben, a korábbi kiadvány leveleinek számozását folytatva, lényegében azonos szerkesztési elveket tükröző formában látott napvilágot a fennmaradt anyag további hányada.

A kötetek nem tartalmazzák Németh László nyílt leveleit, továbbá a családi levelezés-

ből is csak válogatást közölnek, ám a megjelent anyag így is rendkívül gazdag, több szempontból is figyelmet érdemel, s fontos adalékokat szolgáltat mind az író életét és életművét, mind pedig korának kulturális és társadalmi, politikai légkörét tekintve. A levelek mindenekelőtt arról tanúskodnak, hogy Németh László életművében a levél mindvégig meghatározó, a naplóval és az önéletrajssal egyenrangú műfajként volt jelen, ezért az ő esetében mindenképpen indokolt a fennmaradt levelezés kiadása. Az udvarias levélváltások helyett tartalmas írásokat olvashatunk: a levelek az életrajzi vonatkozások mellett betekintést engednek az író műhelyébe, de megfogalmazódik Németh László alapvetően küldetéses írói magatartásának és önértelmezésének jó néhány alap gondolata is, amelyek változása szintén jól nyomon követhető. Fontos adalékokat találunk egyes művek keletkezéstörténetére vonatkozóan, valamint támpontokat azok értelmezéséhez (különösen tanulságosak például az oly sok vitát kiváltó *Galilei* c. drámájára vonatkozó részek). Másrészt a közel hétszáz levelezőtársal folytatott, több mint három ezer levelet magában foglaló levelezés egyben korrajz és kortörténet is, amely hiteles képet nyújt a korabeli magyar irodalmi életéről és kultúrpolitikáról, Magyarország szellemi légköréről.

A levelezéskötet egyik legszebb erénye, hogy a leveleket olvasva kirajzolódik előttünk Németh László arca is. Az élete utolsó évtizedeiben folytonosan betegséggel, s vissza-visszatérő kételyekkel küszködő, ám másokon mindig segíteni kész író erkölcsi tartása csak még hitelesebbé teszi azt a tényt, hogy 20. századi irodalmunk egyik legjelentősebb, eszmetörténetileg is meghatározó alakja volt. A terjedelmes, ugyanakkor könnyen kezelhető, nagy gondval készült kiadvány ezáltal is a még mindig előítéletektől övezett életmű reális megítélését szolgálhatja. (*Osiris Kiadó*, 2000)

BENDE JÓZSEF

JAMAMOTO CUNEMOTO: HAGAKURE

Számos könyv jelent meg az utóbbi időben magyarul, amelyről korábban csak olvashattunk itthon, de magát a művet nem vehettük fordításban a kezünkbe, pedig éreztük, hogy egy kultúrának fontos részét képezik. Ebbe a sorba tartozik, ha csak az elmúlt néhány hónap könyvtermését nézzük, például az *Upánisadok*, *Az Ezeregyéjszaka meséi*, s most a *Hagakure* (magyarul kb. „a levelek alatt”, vagy „az avar alatt”) is.

A *Hagakure* Jamamoto Cunemoto nevéhez kötik, aki samuráj volt a 17. és 18. század fordulóján Japánban, s hűbérura halála után zen szerzetes lett, hogy lelkéért imádkozhasson. Élete végén lelkes tanítványának, Tasiro Curamotonak hét éven keresztül diktálta mintegy ezerháromszáz kisebb és nagyobb tanítását, melyeket az ifjú tizenegy könyvbe gyűjtött; ez lett a tulajdonképpeni *Hagakure*, amely évszázadokon keresztül csak kéziratos formában terjedhetett, mert egyrészt a hagyományos, régivágású samurájszellem sokaknak ekkor már visszatetszőnek tűnt, másrészt pedig tanításai alapvetően az ősi Busidóban gyökereztek, s azok szembefordultak az akkor Japánban is uralkodó konfucianizmussal. A *Hagakure* így is az egyre kisebb számú samurájok becsületkódexévé vált, idővel nem csak ők hivatkoztak rá, alig több mint két évszázad alatt a japán kultúra egyik legtöbbször idézett könyvévé vált.

A magyar kiadás csak válogat a *Hagakure* tizenegy könyvből, mégis tisztának tűnik az a kép, amelyet a könyv megvalósítandónak tart: bátor, önmagát mindenkor fegyelmezni tudó, becsületes, erős, önzetlen férfi megformálását tűzi ki feladatul, aki mindennap felkészül a halálra. A halál központi helyet foglal el a *Hagakure* szemléletében. A *Hagakure* szerint ugyanis az ember a halál pillanatában esélyt kap arra, hogy kiteljesedjék, önmagára ébredjen, kiölve magából az önimádat utolsó darabját is. A hazugság, lustaság megbocsájtathatlan, a fényűzés, pompa megvetendő egy igazi samuráj számára. Hűségét, bátorságát, nemes jellemét legjobban önfeláldozásával tudja bebizonyítani, s győzelme csak úgy teljes, ha elsősorban saját magát győzi le, s csak ezután ellenfelét (Cunemoto biztosít róla, hogy ez utóbbi gyerekjáték az előzőhöz képest). A samuráj nem sokra becsüli azt az embert, aki „csak a szóval foglalkozik”, mert az „nem tárja fel a szív mélységeit”, az ember mindennapi tettei alapján ítéltetik meg. Cunemoto is a maga által megfogalmazott szabályok szerint élt, s csak a samurájok korának pusztulása okozta, hogy papírra vethette gondolatait tanítványra.

A *Hagakure* tulajdonképpen felfedi, hogy mi rejtezik egy kardvágásban, s a harc miért csupán egy forma, kifejezés módja annak az életszemléletnek, amelynek ugyanaz a célja, mint minden szellemi útnak: a teljes élet. Mindezt elég nehéz megérteni mai nyugati embernek, de emlékezzünk arra, hogy az ide-